

## סימן כ"א

## עדות של גויים (ט ע"ב)

## א. ביאור שיטת רש"י בעדות גויים

גרסינן בגמרא (ט ע"ב):

וכל השטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים, אע"פ שחותמיהן עובדי כוכבים – כשירין, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים.

ובגמ' לקמן (י ע"ב) נתבאר מדוע שטר העולה בערכאות אכן כשר:

קא פסיק ותני, לא שנא מכר לא שנא מתנה; בשלמא מכר, מכי יהיב זוזי קמייהו הוא דקנה, ושטרא ראייה בעלמא הוא, דאי לא יהיב זוזי קמייהו, לא הוו מרעי נפשייהו וכתבין ליה שטרא. אלא מתנה במאי קא קני? לאו בהאי שטרא, והאי שטרא חספא בעלמא הוא! אמר שמואל: דינא דמלכותא דינא. ואי בעית אימא, תני: חוץ מכגיטי נשים.

למדנו אפוא, שבשטרי קנין, השטר העולה בערכאות כשר – או משום דינא דמלכותא דינא, או שאכן השטר פסול כמו בגיטי נשים.

רש"י (ט ע"ב, ד"ה "חוץ מגיטי נשים") ביאר, שגיטי נשים פסולים "דלאו בני כריתות ניהו, הואיל ולא שייכי בתורת גיטין וקידושין, אבל על הדינין נצטוו בני נח, וכן שיחרורי עבדים, דבכל פסולא דאורייתא שוה שחרור לגט אשה, דגמרינן לה לה". ולכאורה קשה, מדוע כתב רש"י שהטעם שכשר בשאר שטרות הוא משום דעל הדינין נצטוו בני נח, הרי בגמ' אמרו שהטעם הוא משום דינא דמלכותא דינא?!

ולכן, מכאן הוכיחו התוס' בב"ק (פח ע"א, ד"ה "יהא עבד") דרש"י ס"ל דגוי כשר לעדות מן התורה. אלא שהתוס' פליגי, וכפי שיבואר לקמן, וס"ל שגוי כשר רק מתקנת חכמים. ואכן, רש"י לא הזכיר בסוגיין כלל שזוהי תקנת חכמים, ומשמע אכן דס"ל דגוי כשר לעדות מן התורה.

אלא, דלפי זה קשה, אמאי בשטרי ראייה אמרינן דכשר מטעם דלא מרעי נפשייהו, תיפוק לן דהרי הם כשרים מן התורה. ועוד, דאם הם כשרים, מדוע בשטרי קניין יפסלו?

וכבר ביארו רבותינו דרש"י סובר כדעת הגהות אשר"י (סי' ז):

וא"ת, אם כן, משה ואהרן אמאי לא מהימנו, הא ודאי לא מרעי נפשייהו? ויש לומר, דעובדי כוכבים אינם פסולים מן התורה, אלא מטעם שהם גזלנים, והני, דידיעין בהו דלא מרעי נפשייהו – מהימני. מספר החכמה. מורי רבינו יקר היה אומר, דעובדי כוכבים המוחזקים שאינם שקרנים, כשרים לעדות, כדאמר הכא. אבל משה ואהרן פסולין מן התורה, מטעם קורבה.

כלומר, גוי כשר לעדות מן התורה, אלא דכל החשש הוא מטעם שמשקרים, אבל בערכאות, דידיעין דלא מרעי נפשייהו – כשרים. ולפיכך כתב רש"י ש"על הדינין נצטוו בני נח", ואעפ"כ צריך לומר דלא מרעי נפשייהו, דאי לאו הכי הו"ל חשש משקר.

### ב. ביאור מחלוקת רש"י והרא"ש מי מעיד בשטרי ערכאות

והנה, לפי זה אפשר לבאר את מחלוקת רש"י והרא"ש, מי המעיד בשטרי ערכאות:

**הרא"ש** (שם) כתב שהערכאות בודקים ומבררים הדבר, ואז נותנים לעדים לחתום, וז"ל:

אם הנהיג המלך שלא יעשו שטר אלא בפני הערכאות, שלא יחתמו העדים על שטר, עד שיבואו בעלי הדבר לפני הערכאות, ויראו וידעו הערכאות אמתת הדבר, ואז יתנו הרשות לעדים לחתום, והיינו "שטרות העולין בערכאות".

כלומר, לשיטת הרא"ש **העדים** הגויים חותמים, אלא שזה נעשה בפני ערכאות.

אמנם מדברי רש"י משמע שהדיינים הם החותמים, שהרי כך כתב (יא ע"א, ד"ה "בשמות מובהקין"): "דעובדי כוכבים דלא שכיחי ישראל דמסקי בהנהו שמהתן וכו' דמידע ידיע דעובדי כוכבים הם". ובד"ה "הורמיז" כתב: "כולם שמות דייני עובדי כוכבים הם". ומשמע מדבריו שדייני עובדי כוכבים הם החותמים על השטרות.

ונראה דאזלי לשיטתייהו, דהנה בכל גוי יש חשש שמשקר, "אֲשֶׁר פִּיהֶם דָּבַר שְׁוֹא וְיִמְיָנָם יְמִין שְׁקֶר" (תהלים קמד, ח). ויש לדון, מה יהיה אם אדם שיש חשש שמשקר, ובמקרה אני יודע שהוא מעיד אמת – האם אפשר לקבלו.

**הגבורת ארי** (מכות ה ע"ב ד"ה "אף") כתב להוכיח על הא דאמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה, דלכאורה, בגזלן שהוא חשש משקר, אם הוא מעיד עם שני עדים כשרים ומעיד כמותם – הרי לנו שהוא לא משקר בעדות זו, ומדוע אנו

פוסלים אותו ופוסל הוא את כולם? אלא על כרחך, אומר הגבורת ארי, שאדם שיש בו חשש משקר, אפילו במקרה שיודעים בוודאות שהוא דובר אמת – הוא פסול ופוסל את כולם.

ומעתה, לשיטת רש"י, דבכל גוי יש חשש משקר. מה יועיל אם ערכאות מעיד עליו, הרי כל שלא מוכח בעצמו אלא יש לי עדות חיצונית הרי הוא פסול, וכמו שהוכיח הגבורת ארי!?! ולפיכך פירש רש"י, שהדיין הגוי עצמו הוא העד, הוא החותם. ולפיכך ה"ל שפיר עד כשר.

משא"כ הרא"ש, דס"ל דגוי כשר לעדות מתקנת חכמים, א"כ מה לי אם הוא עצמו חותם או שהערכאות מעידים עליו, כל שאנו רואים שלא סח בשקר ואין לנו ריעותא – שפיר דמי.

### ג. יישוב קושיית התוס' על שיטת רש"י

אלא, דאכתי נותר לנו ליישב קושיית התוס'.

נחלקו במשנה בב"ק (פז ע"א) אם החובל בעבד כנעני חייב בבושת: רבנן סוברים שחייב בבושת, ורבי יהודה ס"ל שאין לעבדים בוש.

וביאר בגמרא (שם פח ע"א) שרבי יהודה סבר דאין לעבדים בוש, משום דכתיב בפרשת בוש: "כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו" (דברים כה, יא) – במי שיש לו אחוה, יצא עבד שאין לו אחוה. ורבנן סברי, שעבד "אחיו הוא במצוות", שכן עבד חייב במצוות כאשר. ומקשינן, לרבנן שעבד אחיך הוא – יהא עבד כשר לעדות? ומתרתא הגמ' שעבד אין לו חייס (ייחוס).

וא"כ, הקשו התוס' (בסוגיין ט ע"ב, ד"ה "אע"פ", וכן בב"ק פח ע"ב, ד"ה "יהא") על שיטת רש"י, שהרי משמע מהסוגיא בב"ק, שכל ההוה אמינא שעבד יהיה כשר לעדות היא, משום שהוא "אחיך במצוות", אבל גוי, שודאי אינו "אחיך" – מהיכתי תיתי שיהיה כשר לעדות?

והנה, יש להסתפק בדעת רבנן הסוברים שעבד אחיך הוא במצוות: האם הכוונה שכיון שחייב במצוות א"כ הוא נכנס בכלל ישראל, ולכן חייבים על חבלה שחבלו בו. או שהכוונה היא, שכיון שעבד חייב במצוות, די לנו בצד השווה הזה כדי לחייבו בבושת, אך אין המשמעות שנכנס בכלל ישראל.

ומעתה, אי נימא דרש"י ס"ל כהצד השני, שעבד באמת אינו שייך לכלל ישראל, אלא שדי בזה שחייב במצוות כדי לחייבו בבושת, א"כ הוא הדין בגוי, יש בו בחינה של

"אחיו הוא במצוות", שהרי מצווה הוא על הדיינין, ודי בזה שיש בו צד שווה כזה כדי שיוכל להעיד. וא"כ, עבד פסלנו לעדות משום שאין לו חייס, אך גוי דיש לו חייס – שפיר יוכל להעיד.

#### ד. 'לשיטתם'

ונראה, שכל אחד הולך לשיטתו, כפי שיבואר:

איתא בסוטה (מא ע"א):

אגריפס המלך עמד וקבל (ספר תורה מהכהן) וקרא עומד, ושבחוחו חכמים, וכשהגיע ל"לא תוכל ליתת עליך איש נכרי" (דברים יז, טו), זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: "אל תתירא, אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה".

כיצד פייסוהו באמירת "אחינו אתה"?

**התוס' בב"ב** (ג ע"ב, ד"ה "כל") פירשו שאמרו לו לאגריפס "אחינו אתה", שכן עבד הוא ואחיו הוא במצוות, כמבואר בב"ב ק שם.

אך **רש"י** (סוטה שם, ד"ה "אחינו") פירש: "שאמו מישראל". וכבר הקשה הגאון **רע"א** בגיליון הש"ס (ב"ק פח ע"א) מנא ליה לרש"י שאמו מישראל, ומדוע מיהאן בפירוש התוס' שאגריפס מוגדר "אחיק" משום שהוא עבד?<sup>1</sup>

אמנם לדברינו אתי שפיר, דהא רש"י ס"ל שעבד אינו בכלל ישראל, אלא דחויב המצוות בדבר מסוים די בכדי שיהיה בכלל "אחיק". וכיון דעבד חייב בניזקין, דיו לחיוב בושת. אך כל זה רק לגבי חיובי תשלומין, אך ודאי שאין "אחינו" זה מספיק כדי שיוכשר להיות מלך, דהא לא נכלל הוא בכלל ישראל. ולכן הוכרח רש"י לפרש "שאמו מישראל".

אך תוס' לשיטתם, דס"ל דעבד "אחיו הוא במצוות" לגמרי, דהיינו שנכנס בכלל ישראל, ולפיכך שפיר פירשו שפייסו את אגריפס ואמרו לו "אחינו אתה" מפני שעבד היה, ועבד שייך בכלל ישראל.

#### ה. עדות גוי בדיני נפשות

מעתה, יש ליישב קושיה נוספת על רש"י. תנן (ב"ק יד ע"ב): "שום כסף, שוה כסף, בפני ב"ד, ועל פי עדים בני חורין בני ברית". ואמרין בגמ' (שם): "בני ברית" – למעוטי

<sup>1</sup> שהרי ודאי עבד היה, כדאיתא בב"ב שם "כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא".

עכו"ם". א"כ, הרי סתמה המשנה שעכו"ם פסולים לעדות, והיאך כתבו רבותינו רש"י וההגהות אשר"י דגוי כשר לעדות מן התורה?

אמנם כבר פירשו שם שהמשנה מדברת בדיני קנסות, ולפ"ז מבואר שפיר, דהרי מה שגוי שכשר לעדות היינו רק כאשר יש לו צד שווה לישראל, אך בדיני קנסות, כיון גוי אינו שייך בהם – יהיה פסול לעדות.

ברם, לפי שיטות הראשונים הנ"ל (ספר החכמה ורבינו יקר ורש"י), שגוי כשר לעדות היכא דלא מרעי נפשיהו, קשה: מדוע גוי לא יהיה כשר לעדות נפשות. וגם לפי מה שביארנו יש להקשות, שהרי כיון שנצטווה על דיני נפשות – א"כ שפיר חשיב "אחיק", ומדוע לא יוכל להעיד על-כך?

והנראה לבאר, ע"פ מה שכתבו התוס' בקידושין (מג ע"ב, ד"ה "דהשתא") בעד הצריך שבועה, שאינו עד, דאם אינו נאמן מחמת עצמו אלא מחמת השבועה – אינו עד. ולפ"ז, כך נאמר גם לשיטות הנ"ל דגוי כשר, מ"מ כיון שבמצמיותו אינו כשר, אלא רק מחמת שהוא עצמו ערכאות, אזי לא הוי עדות אלא "בירור" בעלמא, דמוכחא הכי, וזה סגי בדיני ממונות. אך בדיני נפשות שצריך עדות עצמית – לא תועיל עדותו.

### ו. יישוב קושיית הפנ"י שהרי חתימת הגוי אינה 'לשמה'

ולפי הנ"ל יש ליישב את קושיית הפני יהושע:

דעת הרי"א<sup>ז</sup> שבערכאות בשמות מובהקין סמכינן על חתימתן בגט, ואמרינן דמסתמא נמסר כדין לפני עדי ישראל, ואין צריכים להביא עדי מסירה ישראל, וכמו בעדי חתימה ישראל, דמסתמא נמסר בפני עדי ישראל.

והקשה הפני יהושע (י ע"ב, ד"ה "גמרא הכא"): הרי החתימה של הגוי היתה שלא לשמה, וא"כ יהיו פסולים, וכמו שכתב הרשב"א (ד ע"א, ד"ה "ואיבעית אימא") דלשיטת הר"ף אם חתמו העדים שלא לשמה פסולים מדאורייתא, והיאך אפשר להכשיר את עדותם?

אולם לפי דברינו מובן, שהרי כאשר עדים חתמו שלא לשמה בגט – אין לגט דין שטר, ולפיכך יש לזה חסרון מצד "מפיהם ולא מפי כתבם" (לקמן ע"א ועוד), שהשטר הופך להיות "גט" דווקא אם נעשה לשמה.

אבל עכו"ם, הרי אין להם דין עדים ממש, אלא בירור ואומדנא שחותמים על השטר כעדים, ולכן השטר לא נפסל, דהרי דין אומדנא ודאי יש לו, והרי הוא כמבואר.